

DEVETA KONFERENCIJA ITALIJANSKOG DRUŠTVA ZA PROUČAVANJE STANOVNIŠTVA

Ankona, 2-4. februar 2011.

Italijansko društvo za proučavanje stanovništva, kao demografska sekcija Italijanskog statističkog društva, sa sedištem u Rimu, organizovalo je redovnu dvogodišnju (devetu po redu) konferenciju, koja je održana 2-4. februara 2011. u Ankoni. Iako je plenarna sesija pod nazivom "Da li je imigracija rešenje za starenje stanovništva?" ukazala na osnovni ton cele konferencije, izlaganja prisutnih istraživača praktično su pokrila najvažnija pitanja u demografskoj nauci danas. Tako su kroz 22 sesije (po 4-5 paralelno) diskutovani ne samo različiti aspekti uticaja imigranata na demografske strukture ostarelih evropskih populacija, već su prisutni istraživači uspeali tematski da obuhvate raspon između veoma udaljenih disciplina koje tretiraju demografske pojave i procese. Rezultati istraživanja su prikazani kroz sledeće sesije: pomaci u demografskoj metodologiji, kao i u tehnikama prikupljanja populacionih podataka; studije životnog toka; fertilitet u Evropi iz komparativne perspektive; željeni i realizovani fertilitet; odnos fertiliteta i migracija; oblici integracije, kao i ekonomski položaj imigranata; metodološka pitanja i aplikacije u proučavanju mortaliteta; prostorni aspekt demografije; zdravlje i međugeneracijska solidarnost; kulturni aspekti, ponašanje i životni stilovi; starenje i stari ljudi u Evropi; formiranje ljudskog kapitala; pitanja povezanosti stanovništva i tržišta rada; stambena politika i demografsko ponašanje; porodice i bračnost; unutrašnje migracije; napretci u razvoju populacionih modela; istorijska demografija; odnosi populacije, siromaštva i blagostanja.

Konferenciji je prisustvovalo preko stotinu istraživača i statističara što je potvrdilo relevantnost obradenih tema i dobre periodičnosti skupa. Budući da je u pitanju redovna konferencija Italijanskog demografskog društva, razumljivo je da su dominirali domaći učesnici, ali bilo je značajno prisustvo i istraživača iz drugih evropskih zemalja, pa su organizatori konstatovali da od skupa do skupa приметно raste udeo učesnika van Apenina. U prilog tome je i posebna sesija koju su domaćini organizovali u saradnji sa Britanskim društvom za proučavanje stanovništva, koja je imala za cilj da pruži detaljniji uvid u aktuelne demografske procese u Engleskoj i Velsu. S obzirom na dominantan ton ovogodišnjeg okupljanja, gde je trebalo naročito osvetliti faktor međunarodnih migracija, porast prisustva istraživača iz drugih evropskih zemalja, posebno onih koji se intenzivno suočavaju sa migracionim pitanjima, bio je za očekivati. U tom pogledu, vrlo je bitno da

su dve posebne sesije bile posvećene demografskim implikacijama migracija u istočnoj Evropi odnosno Mediteranskom basenu.

Iz perspektive uvodnih izlaganja na plenarnoj sesiji, proizilazi da je Italija trenutno jedna od najzahvalnijih država za testiranje determinanti međunarodnih migracija budući da je tokom poslednje dve decenije prerasla iz tipične emigracione zemlje u jednu od vodećih imigracionih destinacija u celom svetu. U tom smislu, posebnu pažnju su privukle sesije koje su se bavile sledećom problematikom: položajem imigranata u društvu prema zaposlenosti i ekonomskom statusu, interakcijama fertiliteta i migracija, kao i unutrašnjim migracijama sa aspekta konfrontacija domicilnih i pridošlih.

Stekao se generalni utisak da istraživači ne smatraju da postoji imigraciono rešenje *per se* za problem starenja stanovništva, bar ne u dugoročnom smislu, iako su brojne razvijene države svojom dosadašnjom imigracionom politikom značajno usporile ovaj proces i posredno pokazale da je to jedan od njihovih glavnih odgovora na izazove populacionog starenja. Opšti je zaključak iz više diskusija koje su razmatrale uticaj spoljne migracije na kretanje fertiliteta u zemljama destinacije, kako "starim" poput V. Britanije, tako i "novim" poput Italije, da je fertilitet doseljenih žena svakako niži nego u njihovim zemljama porekla. Ipak, kako je istakla Sylvie Dubuc sa Oksfordskog instituta za socijalnu politiku, preovlađujuća konvergencija u trendovima SUF različitih etničkih grupa u Velikoj Britaniji, uključujući imigrante iz zemalja visokog fertiliteta, prvenstveno je uzrokovana rastućom proporcijom generacija žena rođenih u V. Britaniji čiji se fertilitet približava ostrvskom proseku. Ipak, od Eleonore Mussino sa univerziteta La Sapienza u Rimu, moglo se čuti da se žene doseljavaju u Italiju zbog formiranja porodice, pri čemu se potvrdila teza iz literature da porast imigranata može imati direktan uticaj na periodski SUF, jer se ispostavilo da je verovatnoća rađanja najveća nedugo po doseljenju, da bi potom lagano opadala, potvrđujući efekat dolaska.

Deo konferencije posvećen promenama u fertilitetu obilovao je radovima zasnovanim na svežim empirijskim istraživanjima, ali i na novim pristupima analizi vremenskih serija kako tradicionalnih razvijenih evropskih država, tako i novih članica EU, poput Poljske, sa ciljem da se manjkavosti postojećih teorijskih objašnjenja mehanizama u osnovi decenijskog pada fertiliteta prevaziđu ili rasvetle iz novih uglova. U tom smislu prezentirano je obilje radova postavljenih na komparativnim istraživanjima država čiji se pokazatelji fertiliteta međusobno razlikuju, suprotno postavkama važećih teorija. Tako istraživači sa univerziteta Bokoni u Milanu (Arnstein Aassve, Francesco Billari, Lea Pessin), nemogućnosti postojećih teorija da pronađu sveobuhvatno objašnjenje o uzrocima pada fertiliteta kod različitih

populacija, poput popularne Druge demografske tranzicije, pokušavaju da prevaziđu uvođenjem pojma poverenja u najširem smislu te reči (od poverenja u pojedinca do poverenja u državu i njene institucije), koje mladi parovi imaju ili ne na individualnom nivou, kao ključnog za objašnjenje razlika u visini fertiliteta među razvijenim državama.

Međutim, u verovatno najzanimljivijem izlaganju u ovom domenu, utemeljenom na ranijem doprinosu Livi Bacci-ja, moglo se čuti da demografska tranzicija iz poslednjih 150 godina zapravo nije ništa kvalitativno drugačija od mehanizama promena u drevnim demografskim režimima u ranijim vekovima. Primenjujući moderna statistička sredstva (analiza vremenskih serija i identifikacija strukturnih preloma) nad vitalnim demografskim stopama dvanaest evropskih država u protekla dva veka, Giambattista Salinari, Gustavo De Santis i Massimo Livi Bacci su pokazali da je jedina razlika između ta dva slučaja u dužini pada mortaliteta koji je konačno bio okidač za demografsku tranziciju. Ukoliko je ova pretpostavka tačna, izlazi da nema potrebe za *ad hoc* teorijom koja objašnjava početak demografske tranzicije; dovoljno bi bilo samo objasniti zašto je mortalitet sporo, ali nepovratno počeo da opada.

Anne Solaz i Ariane Pailhe iz pariskog Ineda i Maria Letizia Tanturri sa Univerziteta u Padovi pokazale su na komparativnom istraživanju da je međusobno različit uticaj ekonomskih determinanti fertiliteta na cenu deteta u dve zemlje, u suštini, plod kulturoloških razlika. Naime, polazna hipoteza, da je viša cena dece u Italiji, u smislu vremena koje roditelji izdvoje za njihovo podizanje, u odnosu na Francusku uzrok nižeg fertiliteta na Apeninima, se pokazala tačnom na osnovu obimnog reprezentativnog istraživanja. Pritom, žene u Italiji u poređenju sa muškarcima snose veći teret troškova podizanja deteta nego žene u Francuskoj, a ta razlika u opterećenju između polova raste sa brojem dece u porodici.

Radovi prikazani u sesijama fertilitet u Evropi iz komparativne perspektive odnosno nameravani i ostvareni fertilitet pokazali su koliko je čvrst konflikt između fertiliteta i zaposlenosti žene u kontekstu struktura tržišta rada, politike pomoći porodici i preovlađujuće rodne neravnopravnosti. Interesantno je da su novija follow-up istraživanja (Letizia Mencarini, Silvana Salvini i Daniele Vignoli) o željenom i realizovanom fertilitetu u Italiji pokazala da su ljudi krajnje realistični kada su u pitanju njihova negativna očekivanja o budućem fertilitetu. Drugim rečima, gotovo svi koji nisu izrazili želju za detetom nisu ga ni dobili, dok su pozitivne želje o fertilitetu precenile njegovu realizaciju, jer više od trećine onih koji su izrazili čvrstu želju za detetom nisu je ostvarili u istom periodu (2003-2007).

Stambeno pitanje je faktor koji se često pominje kao ograničavajući prilikom donošenja odluke o rađanju u Srbiji. No, brojne studije iz zapadne Evrope na mikro-nivou imaju oprečne zaključke, od toga da dobijanje prvog deteta vodi ka većim šansama za sticanje nekretnine do toga da vlasništvo nad nekretninom olakšava tranziciju u roditeljstvo. Istraživači iz Italije pokušali su da pokažu da će u ovoj južnoevropskoj državi, sa još uvek jakim tradicionalnim normama i institucionalnom nerazvijenošću u poređenju sa zapadno i severno evropskim državama, kratkoročno gledano, veće šanse da planiraju prvo dete imati oni sa višim stepenom stambene sigurnosti. Imajući u vidu nivo institucionalnog razvoja aktuelnog srpskog društva, a u nedostatku relevantnih istraživanja, čini se da ovaj mehanizam verovatno funkcioniše u istom smeru, tj. od rešenja stambenog pitanja ka fertilitetu.

Odložena tranzicija u odraslost je u savremenoj Italiji među najizraženijim u Evropi, što ovaj faktor pada fertiliteta čini vrlo značajnim. Komparativna studija koju su predstavili istraživači različitih profila (sociolozi, statističari i demografi) iz Italije i Francuske, potvrdila je njihovu tezu da je uzrok dužeg ostanka (u proseku za 5 godina) u roditeljskom domu kod mladih Italijana u odnosu na vršnjake u Francuskoj upravo u kulturološkim razlikama između dve zemlje. Naime, pokazalo se da korist od dužeg ostanka u roditeljskom domu nije samo iz čisto ekonomskih razloga, već i iz činjenice da je roditeljski dom vrsta "zlatnog kaveza" za mlade Italijane (prevashodno mladiće) koji obavljaju samo mali deo dnevnog neplaćenog posla u kući, profitirajući iz intenzivnih aktivnosti svojih roditelja (pre svega majki), što čini njihov ostanak u kući vrlo komfornim. Tako visok kvalitet života u domaćinstvu ("domaća hrana" i "ispeglana odeća") je vrlo teško postići ako se živi individualno, pa čak i u paru. Stoga je ova analiza na ubedljiv način pokazala zašto je veoma racionalno odložiti napuštanje roditeljskog doma u Italiji. Očito je da racionalnost ovog tipa ima značajnog uticaja i na pojavu produžene adolescencije u Srbiji, koja prema novijim istraživanjima (2003) spada u zemlje sporog odrastanja, kakve su Španija, Italija i Grčka.

S obzirom na brojnost tema i odgovarajuću organizaciju paralelnih sesija, neke od vrlo zanimljivih i bitnih oblasti demografskih istraživanja nisu mogle biti detaljnije predstavljene u ovom osvrtu, pa je akcenat bio prevashodno na diskusijama koje su tangirale osnovni ton konferencije naglašen na uvodnoj plenarnoj sesiji, te na izlaganjima čija je demografska podloga najbliže koicidirala sa aktuelnim demografskim razvitkom i njegovim implikacijama u Srbiji.

Vladimir Nikitović